

KOMJAUNATNES FUNKCIONĀRI KĀ PĀRMAIŅU AĢENTI (20. GS. 70. GADI)?

Daina Bleiere

Dr. hist., pētniece, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Rakstā sniegta 317 20. gadsimta 70. gadu komjaunatnes funkcionāru biogrāfiju kvantitatīva un kvalitatīva analīze ar mērķi identificēt, kā mainījās sabiedrības attieksme pret darbošanos padomju sistēmā un kā mainījās sistēmas izvirzītās prasības saviem aģentiem. Raksta mērķis ir analizēt komjaunatnes funkcionāru sociālo un etnisko sastāvu, karjeras motivāciju un vai viņus var uzskatīt par jaunatnes politikas liberalizācijas aģentiem Latvijā 70. gados?

Atslēgas vārdi: komjaunatne, padomju sistēma, integrācija, pārmaiņu aģenti, autoritatīvais diskurss.

IEVADS

70. gadi Latvijā ir interesants laika posms tādā ziņā, ka tajā nobrieda priekšnoteikumi padomju režīma sabrukumam un veidojās tie spēki, grupējumi un personības, kam bija būtiska nozīme Atmodas procesos. Padomju Savienības vēsturē tas ir specifisks laika posms, kas tiek saistīts ar Leonīda Brežņeva atrašanos valsts priekšgalā. Tā kā viņa valdīšanas laiks bija no 1964. gada līdz 1982. gadam, dažkārt tiek runāts par “ilgajiem septiņdesmitajiem”. Padomju ideologi šo laiku apzīmēja ar termiņiem – “attīstītais sociālisms”, “nobriedušais sociālisms”, “reālais sociālisms”, savukārt *perestroikas* laikā tas ieguva negatīvu apzīmējumu – “stagnācija”. Šajā laikā patiešām iezīmējās ekonomikas un politiskās sistēmas stasingums, taču notika būtiskas pārmaiņas sabiedrībā, kas sevišķi skaidri izpaudās jaunatnes kultūrā un varas iestāžu attieksmē pret to. Tam bija vairāki iemesli, un viens no tiem bija tas, ka bija radusies jauna padomju funkcionāru paaudze, kas uzskatīja, ka kontrolētā un stingri dozētā veidā atsevišķus Rietumu dzīvesveida elementus var atļaut patērēt sabiedrībai. Tā bija daļa

no procesa, kas liecināja par padomju sistēmas iekšējām pretrunām, par to, ka tajā bija daudz “iekšēju paradoksu, neprognozējamu un negaidītu iespēju, ieskaitot potenciālu iespēju diezgan viegli sabrukt, parādoties noteiktiem apstākļiem...” (Yurchak 2014, 37).

70. gadu komjaunatnes funkcionāri Latvijā ir grupa, kas vispār nav pētīta. Taču tas ir nepieciešams, lai saprastu sabiedrības attieksmi pret darbošanos padomju sistēmā, kādas prasības sistēma izvirzīja saviem pārstāvjiem, kā paaudžu maiņa izpaudās Latvijas PSR nomenklatūras sastāvā un ko tā liecina par sistēmas iekšējiem procesiem. Nav pamata likt vienlīdzības zīmi starp ierindas komjauniešiem un aparāta darbiniekiem. Pirmajiem dalība komjaunatnē pārsvarā bija formāla un vairākumā gadījumu visai maz ietekmēja viņu dzīvi. Savukārt iesaistīšanās aparāta darbā jau bija noteikta politiska izvēle, kas demonstrēja gatavību akceptēt padomju sistēmas ideoloģisko diskursu un birokrātiskās prakses un reproducēt tās savā tālākajā karjerā. Vienlaikus viņi bija jaunieši un pārstāvēja šīs sabiedrības daļas intereses un noskaņojumus. Raksta **mērķis** ir analizēt komjaunatnes funkcionāru sociālo un etnisko sastāvu, karjeras motivāciju un vai viņus var uzskatīt par jaunatnes politikas liberalizācijas aģentiem Latvijā 70. gados?

Komjaunatnes (oficiālais nosaukums – **Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība, VLKJS**) aparāta galvenās funkcijas bija organizēt jaunatnes dzīvi samērā plašā spektrā – no politiskās audzināšanas līdz brīvā laika pavadīšanai, kā arī būt par kadru rezervi valdošā un vienīgā politiskā spēka – Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP), kā arī Latvijas PSR un Padomju Savienības – pārvaldes aparātam. Lai gan Latvijā darbojās šo politisko institūciju reģionālās struktūras, attiecīgi Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība (LĻKJS) un Latvijas Komunistiskā partija (LKP), tās bija daļa no stingri centralizēta un vienota politiskās organizācijas elementa.

Rakstā tiek analizētas 317 rajonu un pilsētu komjaunatnes komiteju pirmo un otro sekretāru, kā arī Centrālās komitejas atbildīgo darbinieku personas lietas no Latvijas Valsts arhīva LĻKJS Centrālās komitejas fonda (PA-201. fonds, analizēto personas lietu sarakstu sk. avotu sarakstā). Šie cilvēki 1971.–1979. gadā bija atbrīvoti no amatiem. Tie nav visi cilvēki, kas 70. gados darbojās komjaunatnes vadībā minētajos amatos, tomēr izlases kopums ir pietiekami liels, lai varētu analizēt kā komjaunatnes vadošo darbinieku rekrutēšanas principus, tā arī to, kā notika kadru atlase un tālākvirzīšana. Neskatoties uz to, ka dokumentācija komjaunatnes

institūcijās 70. gados bija samērā kārtīga, personas lietas ne vienmēr satur visu nepieciešamo informāciju. Tādēļ statistiskās analīzes iespējas ir ierobežotas, visu 317 personu gadījumā to nevar piemērot visiem parametriem. Izskatītās lietas satur priekšnoteikumus arī kvalitatīvai analīzei. Kā papildu materiāls pētījumā, lai precizētu vai pārbaudītu biogrāfijas datus, dažos gadījumos ir izmantoti personas lietu materiāli no LKP CK arhīva (PA-101. f., 60., 62., 64. un 66. apraksta), kā arī ziņas no preses un no Latvijas padomju enciklopēdijas.

Personas lietas ir formalizēts informācijas avots, kas vairākumā gadījumu maz ko pasaka par cilvēku uzskatiem un motivāciju. Personiskāku ieskatu sniedz dienasgrāmatas, memuāri, intervijas. Diemžēl šādu materiālu par 70. gadu komjaunatnes aparāta darbiniekiem Latvijā ir ļoti maz. Vērtīgs avots ir Jāņa Āboltiņa atmiņas un dienasgrāmatas fragmenti, kas publicēti grāmatā “Biju biedrs, tagad kungs” (Āboltiņš 1992). Voldemāra Hermana sastādītajā biogrāfiju krājumā “Zem LKP kupola” (Hermanis 2016) publicētas intervijas ar Māriti Rukmani-Teivāni, Anatoliju Gorbunovu, Imantu Vingoldu, kas sniedz zināmu ieskatu tajā, kā notika komjaunatnes aparāta atlase un darbība (sk. arī Pētersone et al. 2020). 2008. gadā krieviski iznāca interviju krājums “*Komanda molodosti nashei*” (Mūsu jaunības komanda) (Lapšins 2008), kurā apkopotas intervijas kā ar krievu valodā iznākušās komjaunatnes avīzes “*Sovetskaia molodiozh*” (Padomju jaunatne) žurnālistiem, tā arī ar vairākiem bijušajiem komjaunatnes CK 70. un 80. gadu funkcionāriem. Krājuma kopējā noskaņa ir nostalgiska, visai pozitīvi vērtējot komjaunatnes darbību, bet intervijas sniedz ieskatu CK iekšējā dzīvē un procesos.

Pēdējos aptuveni 20 gados ārzemēs ir publicēti vairāki pētījumi, kas vai nu tieši, vai pakārtoti aplūko komjaunatnes darbību PSRS, taču pārsvarā tie aplūko komjaunatnes organizāciju kopumā, neizdalot organizācijas aparātu kā īpašu un no visas komjauniešu masas atšķirīgu daļu. Visumā var teikt, ka komjaunatnes funkcionāru sastāvs, rekrutēšanas principi, reģionālās atšķirības 70. gados līdz šim nav piesaistījuši vēsturnieku uzmanību. Visticšāk ar raksta tematiku ir saistīta amerikāņu-krievu pētnieka Alekseja Jurčaka grāmata (Yurchak 2014), kas kultūras antropoloģijas aspektā aplūko izmaiņas ideoloģiskajā diskursā laika posmā, kuru autors definē kā “vēlino sociālismu” (no 50. gadu vidus līdz 80. gadu vidum) un tos iemeslus, kas padarīja PSRS sabrukumu vienlaikus negaidītu un iespējamu, lielā mērā balstoties uz komjaunatnes funkcionāru atmiņām, dienasgrāmatām u. c. dokumentiem.

REĢIONĀLĀS ATŠĶIRĪBAS

Analizējot 70. gadu vadošo komjaunatnes darbinieku etnisko un dzimuma sastāvu, iegūto izglītību, profesiju, piederību noteiktām sociālajām grupām, kā arī karjeras perspektīvas pēc darbības beigšanas komjaunatnes aparātā, var izdalīt trīs lielas grupas: 1) lauku rajonu komjaunatnes komitejas, 2) lielo pilsētu (tolaik tās bija Rīga, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja un Ventspils) rajonu un pilsētu komitejas, 3) Komjaunatnes Centrālā komiteja. Atšķirības starp grupām ir redzamas visos būtiskākajos parametros. Atšķirības starp otro un trešo grupu ir mazākas, bet abu šo grupu atšķirības ar lauku rajoniem ir visai izteiktas.

Lauku rajonos pirmo un otro sekretāru vidū izteikti dominēja latvieši, savukārt lielajās pilsētās un CK latviešu īpatsvars nerasniedza pat 50 % (1. tabula pielikumā). Vidējais skaitlis kopsavilkumā visiem 317 funkcionāriem ir 57 %, kas acīmredzot ļāva Latvijas kompartijas vadībai uzskatīt, ka formāli latviešu skaits komjaunatnes vadībā ir pietiekams, līdz ar to arī vadošo kadru rezerve no pamattautības iedzīvotājiem tiek nodrošināta.

Padomju partijas un administratīvā nomenklatūra bija vīriešu valstība, un tas izpaudās jau komjaunatnes vadošo funkcionāru atlasē, lai gan šeit sieviešu īpatsvars vadošajās pozīcijās bija augstāks nekā partijas aparātā. Lauku rajonos pirmo un otro sekretāru vidū ir jūtami lielāks sieviešu īpatsvars nekā lielajās pilsētās. Lielākoties to noteica nodarbinātības struktūra un izglītība. Jāuzsver, ka 70. gados par komjaunatnes komitejas darbinieku, kā arī atbildīgā amatā CK varēja iekļūt varēja tikai cilvēks ar augstāko izglītību. Gadījumā, kad šajos amatos iecēla (formāli – ievēlēja) ar vidējo izglītību, bija ļoti maz, pārsvarā tie bija cilvēki, kas vai nu studēja neklātienē, vai arī tika pieprasīts, lai viņi uzsāk studijas. Apkopojums par to, kādu augstskolu beidzēji un tāpat kādas profesijas pārstāvoši cilvēki dominē starp komjaunatnes funkcionāriem, parāda visai interesantu ainu. Lauku rajonos lielākais īpatsvars ir Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas (LLA) absolventu, viņiem seko Latvijas Valsts Universitāte (LVU), Daugavpils Pedagoģiskais institūts (DPI) un Liepājas Pedagoģiskais institūts (LPI) (sk. 2. tabulu pielikumā). Tādējādi ir skaidri redzams, ka lauku rajonos par komjaunatnes sekretāriem pārsvarā kļuva pedagogi. 70. gados skolotāja profesija jau izteikti bija kļuvusi par sieviešu profesiju, tādēļ pastāv noteikta korelācija starp profesiju un dzimumu. Pedagogu proporcija komjaunatnes funkcionāru vidū lauku rajonos bija daudz lielāka, nekā to parāda tabula, jo arī vairākums LVU, tāpat arī Latvijas Valsts Fizikālās institūta

(LVFKI) absolventu, bija skolotāji. Zināms skaits bija beiguši arī pedagoģiskos institūtus ārpus Latvijas (Pleskavā un citur). Otrā lielākā grupa bija lauksaimniecības darbinieki (pārsvārā inženieri (lauksaimniecības mehanizācija u. tml.), mazāk agronomi).

Lielajās pilsētās aina bija pavisam citāda. Šeit dominēja nevis skolotāji (-as), bet gan inženieri – Rīgas Politehniskā institūta (RPI) un Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūta (RCAII) absolventi. Turklāt samērā daudz bija tādu, kas bija beiguši tehniskus institūtus ārpus Latvijas, tādēļ inženieru īpatsvars bija vēl lielāks, nekā tas atspoguļojas tabulā. Universitātes absolventu vidū lielajās pilsētās bija daudz ekonomistu un juristu. Kā redzam, CK situācija bija līdzīgāka lielajām pilsētām, un tas arī ir saprotams, jo CK darbinieki pārsvārā komplektējās no Rīgas un Rīgai tuvākajām pilsētām un rajoniem. Izvēloties CK nodaļu vadītājus un sekretārus, noteicošais vārds bija LKP CK. Sieviešu īpatsvars pirmo un otro sekretāru vidū lielajās pilsētās bija jūtami mazāks nekā lauku rajonos, kas ir saistīts kā ar profesionālo un izglītības struktūru, tā arī acīmredzot ar to, ka lielajās pilsētās bija vieglāk atrast piemērotus kandidātus komjaunatnes sekretāru amatiem un priekšroku deva vīriešiem. Zināmas priekšrocības vīriešiem deva arī tas, ka daudzi obligātā karadienesta laikā bija iestājušies partijā un tādēļ varēja uzreiz tikt izvirzīti algotos komjaunatnes amatos, apejot zemākus karjeras posmus (Hermanis 2016, 123–124). Savukārt CK atbildīgo darbinieku vidū sieviešu īpatsvars bija augstāks, jo te bija daudz amatu, kas bija saistīti ar uzskaites, finanšu uzraudzības un organizatoriskajām funkcijām, kuros tradicionāli vairāk darbojās sievietes.

Kā intervijas un atmiņas, tā arī mūsu analizēto personas lietu materiāli parāda, ka katrā limenī (rajonā, pilsētā) kandidātus vakances aizpildīšanai meklēja pārsvārā uz vietas, un to darīja partijas komitejas. Komjaunatnes CK acīmredzot bija ierobežotas iespējas ietekmēt situāciju. Par to liecina arī materiāli par pārrunām, kas ar potenciālajiem pirmā un otrā sekretāra kandidātiem notika CK. Tajās dažkārt tika norādīts uz kandidātu nekompetenci komjaunatnes darba jautājumos, šauru politisko redzesloku, taču visos gadījumos kandidātus akceptēja, turklāt tieši šie cilvēki nereti pēc tam tika izvirzīti partijas darbā. Tas varētu liecināt, ka noteicošā loma bija tam, vai attiecīgajam kandidātam bija atbalsts partijas institūcijās.

Kadru anketās un personas lietās nepastāvēja standartizētas formas, lai fiksētu vecāku nodarbošanos, tādēļ daudzos gadījumos identificēt sociālo grupu, no kuras rekrutēja komjaunatnes funkcionārus, ir visai sarežģīti. Nereti vecāku nodarbošanās ir uzrādīta ļoti aptuveni (pensionāri; strādā uz

dzelzceļa; kalpotāji utt.) vai pat vispār nav uzrādīta. 3. tabulā pielikumā ir mēģināts apkopot ziņas par sociālo izcelsmi, apzinoties, ka šo sadalījumu nekādā ziņā nevar uzskatīt par precīzu. Apkopojums liecina, ka pastāvēja būtiskas atšķirības visās trijās identificētajās grupās. Lauku rajonu komjaunatnes sekretāru vecāki absolūtajā vairākumā gadījumu bija zemnieki vai strādnieki (vismaz 70 procentos gadījumu). Lielo pilsētu komjaunatnes sekretāru vidū tādu bija aptuveni puse, bet te jūtāmāks bija dažādu vidējā līmeņa vadītāju (piemēram, ceha priekšnieki), aktīvā dienesta vai atvaļinātu virsnieku un mediķu, kultūras un izglītības darbinieku īpatsvars, kas atspoguļo kā etnisko sastāvu, tā arī faktu, ka lielajās pilsētās komjaunatnes darbinieki lielā mērā bija pilsētnieki pēc izcelsmes. CK darbinieku vidū strādnieku un zemnieku īpatsvars bija vēl zemāks, bet viņu vidū bija daudz padomju armijas virsnieku bērnu, kā arī vērā ņemams skaits bija tādu, kuru vecāki bija augstākā līmeņa vadītāji (piemēram, ministri), partijas funkcionāri, iekšlietu un Valsts drošības komitejas darbinieki.

Atšķirībā no partijas nomenklatūras komjaunatnes aparāts bija visai dinamisks, tajā samērā ātri notika paaudžu maiņa. Par komjaunieti varēja būt jaunietis 14–28 gadu vecumā. Pēc maksimālā vecuma sasniegšanas jauniešus automātiski atskaitīja no komjaunatnes. Cilvēks, kas darbojās “atbrīvota”, t. i., algota komjaunatnes aparāta darbinieka amatā, varēja to ieņemt ilgāk, bet maksimālā robeža bija 34–35 gadi. Kā rakstīja J. Āboltiņš, 1974. gadā viņam piedāvāts pāriet partijas darbā. “Darbam komjaunatnē es biju jau diezgan vecs. Man apritēja trīsdesmit pirmais gads. Un, lai karjera nebūtu pagalam, vajadzēja izmantot [...] piedāvājumu.” (Āboltiņš 1992, 18)

Lielajās pilsētās un lauku rajonos komjaunatnes komiteju sekretāri parasti darbu mainīja 28–32 gadu vecumā. Republikas komjaunatnes CK pirmajiem sekretāriem maksimālais vecuma cenzs bija augstāks, aptuveni 35 gadi (šajā vecumā partijas darbā pārgāja pirmie sekretāri Vilnis Edvīns Bresis un M. Rukmane). Vēl augstāks tas bija VĻKJS CK sekretāriem un citiem augsta ranga komjaunatnes darbiniekiem Maskavā.

Komjaunatnes sekretāru un CK darbinieku tālāko karjeru ne vienmēr var skaidri identificēt no personas lietām, jo atbrīvošanas iemesli netika atzīmēti pēc vienotas shēmas, dažkārt personas lietās tie vispār nav norādīti vai ir neskaidri noformulēti. Tādi ieraksti kā “pāriešana saimnieciskā darbā” vai “darbs specialitātē” varēja nozīmēt ļoti dažādas lietas – no iecelšanas vadošā amatā līdz faktiskai atlaišanai no darba disciplināru vai citu iemeslu dēļ. Jāņem vērā, ka katrs solis augstāk pa karjeras kāpnēm nozīmēja arī rūpīgāku vecāku un radnieku biogrāfijas vētīšanu, kā arī konkurentu

un nelabvēļu sūdzības par biogrāfijas faktu slēpšanu utt. Komjaunatnes līmenī dažos gadījumos tādi fakti kā tēva dienests vācu armijā netika uzskatīti par šķērslī karjerai, bet partijas karjerā jau varēja radīt sarežģījumus. Ja šādi fakti atklājās, pāriešana saimnieciskā darbā faktiski bija sods. Taču vienlaikus atgriešanās saimnieciskā darbā vai specialitātē varēja nozīmēt ļoti būtisku lēcienu uz augšu karjerā. Anatolijs Gorbunovs atceras, ka RPI rektors Aleksandrs Veiss, mēģinot pierunāt pieņemt piedāvāto Rīgas pilsētas Kirova rajona komjaunatnes pirmā sekretāra amatu, esot teicis: “Tu pāris gadus pastrādā un būsi celtniecības pārvaldes priekšnieks.” (Hermanis 2016, 124)

Kopumā atlaišanas iemeslu analīze apstiprina, ka komjaunatnes sekretāri un CK atbildīgie darbinieki bija nopietna kadru rezerve pirmām kārtām kompartijas struktūrām (sk. 4. tabulu pielikumā). Ja pieskaita tos, kas bija aizsūtīti mācīties augstākajās partijas skolās, Sabiedrisko zinātņu akadēmijā un Augstākajā komjaunatnes skolā, kopumā apmēram trešdaļa turpināja darbu partijas aparātā. Lauku rajonos un lielajās pilsētās šādu cilvēku īpatsvars bija vēl lielāks. Zemāks nākamo partijas darbinieku īpatsvars bija starp CK atbildīgajiem darbiniekiem, taču viņu vidū bija vērā ņemama daļa, kas taisīja nopietnu lēcienu karjerā, turpinot darbu VĻKJS CK aparātā, valsts komitejās, ministrijās un dažādās pārvaldēs, piemēram, Civilās aviācijas, atbildīgos amatos, kā arī uzsākot mācības Maskavā Diplomātijas akadēmijā vai citās vidusmēra cilvēkam nepieejamās mācību iestādēs. Par mazāk prestižu, faktiski karjeras strupceļu, tika uzskatīts darbs Latvijas Republikāniskajā Arodbiedrību padomē vai nozaru arodbiedrībās. Sergejs Dolgopolovs intervijā izteicās, ka Arodbiedrību padomi uzskatīja par sistēmā kaut kādu iemeslu dēļ neiekļāvušos partijas un komjaunatnes darbinieku “kapsētu” (Lapšin 2008, 64). Netipiski ir tas, ka diezgan maza daļa mūsu pētījumā iekļauto komjaunatnes darbinieku turpināja strādāt t. s. padomju darbā, respektīvi, rajonu un pilsētu izpildkomitejās.

MOTIVĀCIJA KARJERAI KOMJAUNATNES APARĀTĀ

Anketas un autobiogrāfijas dod ļoti maz materiāla, lai spriestu, cik lielā mērā jaunieša izvēli kļūt par komjaunatnes funkcionāru motivēja ideoloģiski apsvērumi. 70. gadu autobiogrāfijās netika prasīts uzrādīt politisku motivāciju, un tā praktiski nekad neparādās. Reizēm ir norādes uz vecāku sadarbību ar padomju režīmu 1940.–1941. gadā vai vācu okupācijas

laikā, taču tās ir jāvērtē kritiski. Nevēlamus faktus autobiogrāfijās centās notušēt (pilnībā noklusēt bija riskanti), piemēram, rakstot, ka tēvs gājis bojā kara laikā, bet nenorādot, vai tas noticis vācu armijā vai citos apstākļos. Savukārt vēlamos faktus nereti pārspīlēja, un ne vienmēr var ticēt tam, kas rakstīts par sadarbību ar padomju partizāniem un citām vecāku darbībām Otrā pasaules kara laikā. Partijas instances, kas rekrutēja un izvērtēja komjaunatnes aparāta darbiniekus, pretendentu politisko uzticamību vērtēja formāli, pēc anketas datiem – ar ko vecāki nodarbojušies vācu okupācijas laikā, vai ir radi ārzemēs u. tml.

Tomēr var pieņemt, ka cilvēki, kuru vecāki bija 1940. gada aktīvisti vai piederēja pie nomenklatūras, vai arī bija partijas biedri, bija idejiski vairāk motivēti. Iespējams, ka par idejisku motivāciju varam runāt arī gadījumos, kad vecāki vai vairāki vecākie brāļi un māsas bija partijas biedri, lai gan tikpat labi tas var liecināt par karjeristisku motivāciju. Tomēr absolūtais vairākums komjaunatnes sekretāru, īpaši lauku rajonos, bija cēlušies no visparastākajām ģimenēm, un autobiogrāfijās un citos dokumentos nav atrodamas nekādas norādes ne uz vecāku, ne arī pašu pretendentu ideoloģisku angažētību un izteiktu vēlēšanos iekļauties sistēmā.

Šādu jauniešu iesaiste komjaunatnes darbā notika pamazām, visbiežāk skolas solā. Arī A. Jurčaks norāda uz to, ka parasti nākamie komjaunatnes aparāta darbinieki savu karjeru sāka jau skolas pionieru un komjaunatnes organizācijā, un visbiežāk ne tādēļ, ka būtu īpaši ideoloģiski motivēti vai arī politiski uzticami, bet tādēļ, ka viņiem patika organizēt dažādus pasākumus, vai arī vienkārši viņi bija priekšzīmīgi un apzinīgi skolēni (Yurchak 2014, 182). Aktivitāte skolas laikā atspoguļojās raksturojumā, un augstskolā jaunieši virzīja tajās pašās sliedēs, kas turpinājās arī pēc augstskolas beigšanas. Mūsu izmantotie dokumenti to pilnībā apstiprina arī Latvijas gadījumā.

Tas atspoguļojas arī Latvijas komjaunatnes aparāta darbinieku atmiņās. Intervijās J. Āboltiņš, A. Gorbunovs, M. Rukmane raksturoja savas politiskās karjeras sākumu nevis kā pašu apzinātas darbības rezultātu, bet kā nejaušību (Āboltiņš 1992, 8–9; Pētersone et al. 2020, 60; Eglīte 1995). M. Rukmane liecina, ka arī pirms iestāšanās partijā viņa nebija pat izlasījusi komjaunatnes statūtus. Lai gan to var uztvert kā taisnošanos, tomēr arī daudzi citi piemēri liecina, ka ideoloģiska pārlicība nebija noteicošais kritērijs, izvēloties kandidātus komjaunatnes amatiem. Bija svarīgi, lai pretendentam būtu augstākā izglītība (vai vismaz studētu), organizatoriskas prasmes, apzinīgums. Kandidātam pietika ar formālu ideoloģisku principu

deklarāciju un izpratni, kuras ir tās robežas, kuras nedrīkst pārkāpt, respektīvi, konformisms faktiski bija viens no galvenajiem atlases kritērijiem.

Tūlītējie apsvērumi, kas lika pieņemt piedāvājumu, varēja būt visdažādākie. J. Āboltiņš savu piekrišanu kļūt par Rīgas pilsētas Ļeņina rajona komjaunatnes otro sekretāru izskaidroja gan ar vēlēšanos dabūt dzīvokli Rīgā, gan ar azartu izmēģināt, ko nozīmē būt šādā amatā (Āboltiņš 1992, 10). Protams, bija arī citi labumi – lielāka alga un dažādi bonusi, iespējas doties ārzemju ceļojumos utt. Autobiogrāfiju analīze daudzos gadījumos (īpaši lauku rajonos) ļauj domāt, ka daudziem jauniešiem, it sevišķi no kolhoznieku, kā arī nepilnām ģimenēm, komjaunatnes darbs un nākotnes perspektīvas pēc tā bija viens no nedaudzajiem pieejamajiem ceļiem, kā paaugstināt sociālo statusu. Taču komjaunatnes darbā līdzās labumiem bija arī aprūtinājumi – intrigas, atkarība no partijas priekšniecības rīkojumiem, bezjēdzīgu pasākumu organizēšana, neskaitāmas atskaites, ideoloģiska tukšvārdība sapulcēs. Tālākajā karjeras atlasē spēja tikt galā ar formālajām un birokrātiskajām prasībām bija būtisks kritērijs.

Karjeras apsvērumi, vēlēšanās paaugstināt sociālo statusu un dzīves līmeni, ideoloģiska intoksikācija, konformisms, arī kritiska/nekritiska attieksme pret sistēmu – visu šo faktoru ietekme un proporcijas dažādiem cilvēkiem varēja būt atšķirīgas. Mēģinot analizēt motivāciju, grūtības rada tas, ka tā var būt daudzslāņaina un pretrunīga, turklāt tā mainās laika gaitā. Konstruktīvāk acimredzot ir runāt nevis par ideoloģisku vai cita veida motivāciju, bet gan par to, cik lielā mērā jaunietis, viņa ģimene, sociālā vide, kurā jaunietis veidojās kā personība, bija integrēta padomju sistēmā, jo var pieņemt, ka politiski sociālās integrācijas pakāpe noteica attieksmi pret padomju institūcijām, darbību tajās. Analizētie personas lietu materiāli pēc politiski sociālās integrācijas pakāpes komjaunatnes vadošos darbiniekus ļauj iedalīt trijās grupās.

Pirmā grupa – pilnībā integrēta: nomenklatūras, veco komunistu, militārpersonu (īpaši augstāka ranga) pēcnācēji. Militārpersonu bērni ir vērā ņemama komjaunatnes funkcionāru grupa lielajās pilsētās un CK, kā arī vispār liela daļa cilvēku, kas Latvijā ieradušies no citām republikām. Komjaunatnes vai partijas karjera tiek uztverta kā laba iespēja, turklāt ģimenes aizmugure augstu stāvošu funkcionāru bērniem nodrošināja ātru karjeras izaugsmi, kā arī iespēju caur komjaunatnes darbu nokļūt Vissavienības līmeņa komjaunatnes un partijas institūcijās, diplomātiskajā dienestā un citās prestižās jomās. Augstā integrācijas pakāpe ne vienmēr nozīmēja arī ideoloģisku angažētību un politisku lojalitāti, lai gan šīs grupas pārstāvji

pārsvārā bija politiski lojāli. Tieši tādēļ virsnieka-politiskā darbinieka dēla Baltkrievijā dzimušā Jūrmalas pilsētas komjaunatnes komitejas pirmā sekretāra Sergeja Zamaščikova aizbēgšana uz Rietumiem 1979. gadā bija milzīgs šoks ne tikai komjaunatnes, bet arī partijas aparātam un VDK (Barkovskis 1991).

Pārlicība par šīs grupas pārstāvju uzticamību padomju ideoloģijai un vērtībām, kā arī korporatīvā solidaritāte komjaunatnē garantēja ātru karjeru. Piemēram, redzama LKP darbinieka Kārļa Pugo dēls Boriss komjaunatnes karjeru sāka kā Rīgas Elektromašīnu rūpnīcas komjaunatnes sekretārs 1961. gadā, pēc tam kā Proletāriešu rajona komitejas otrais un pirmais sekretārs, bet jau 1963. gadā viņš kļuva par VĻKJS CK sektora vadītāju. 1968. gadā B. Pugo atgriezās Rīgā partijas darbā, bet jau pēc dažiem mēnešiem kļuva par Latvijas komjaunatnes pirmo sekretāru (LVA, PA-101-62-142, 5. op., 8. lp.). LPSR Zinātņu akadēmijas prezidenta Kārļa Plaudes dēls Artūrs 1967. gadā kļuva par RPI komjaunatnes sekretāru, tajā pašā gadā pēc institūta beigšanas tika iecelts par LĻKJS CK nodaļas vadītāju, 1972. gadā tika pārcelts uz Maskavu par komjaunatnes CK nodaļas vadītāja vietnieku, bet 1973. gadā par Latvijas komjaunatnes pirmo sekretāru (LVA, PA-201-7-46, 83.-198. lpp.). B. Pugo pēc komjaunatnes kļuva par LPSR Valsts drošības komitejas vadītāju un pēc tam par LKP CK pirmo sekretāru. Jādomā, ka augsti amati nākotnē gaidīja arī A. Plaudi, taču viņa karjeru sabojāja jau pieminētā S. Zamaščikova aizbēgšana uz Rietumiem.

Varbūt visbūtiskākā priekšrocība partijas funkcionāru bērniem bija tā, ka viņu iespējas nodrošināt sev partijas vai jebkuru citu vēlamu karjeru bija praktiski garantētas. To parāda LKP CK otrā sekretāra Nikolaja Beluhas dēlu Sergeja un Andreja karjera (LVA, PA-102-55-6; LVA, PA-201-14-84, 97.-115. lp.). Protams, ne visiem nomenklatūras ģimeņu pēcnācējiem bija vajadzīgās spējas un motivācija, tādēļ izcelšanās deva labākas priekšrocības karjeras startā, bet negarantēja rezultātu.

Otrā grupa pārstāvēja cilvēkus, kas nāca no samērā labi politiski un sociāli integrētas vides, kurā pretendentu vecāki vai ģimenes locekļi ir partijas biedri, vidēja līmeņa vadītāji un ierēdņi. Dažkārt vecāki ir bijuši ideoloģiski motivēti sadarboties ar padomju režīmu, bet nereti ir sasnieguši zināmu statusu nevis ideoloģiskas pārlicības, bet gan apstākļu sakritības vai arī profesionālās kompetences dēļ. Vecāku statuss un sakari atviegloja šīs grupas komjaunatnes funkcionāru karjeru, bet priekšrocības bija mazākas nekā pirmās grupas pārstāvjiem. Lai gan komjaunatnes funkcionāri, kas nāca no šīs grupas, tāpat kā viņu vecāki, nereti kritizēja dažādus trūkumus,

taču labi apzinājās robežas un labprāt iesaistījās dažādās aktivitātēs, lai uzlabotu savu statusu.

Trešā grupa pārstāvēja sociālo vidi, kas bija indiferenta, nereti arī negatīvi noskaņota pret padomju režīmu. Jaunieši no šīs grupas aktivitātes, organizatorisku spēju dēļ iesaistījās sistēmā jau skolā vai augstskolā. Ideoloģiski apsvērumi, ja tādi arī bija, bija sekundāri, bet iesaistīšanos veicināja dažādi sadzīviski un karjeras nodomi, arī godkārība un vēlēšanās sevi pierādīt. Viņu attieksme pret komjaunatnes un vispār dzīvi Latvijas PSR varēja būt visai kritiska, taču pamazām viņi apguva “pareizo” ideoloģisko diskursu. Viņi vēl nebija kļuvuši par “īstiem” padomju cilvēkiem un, lai gan bija ceļā uz sistēmas akceptēšanu, nereti iekšēji izjuta šaubas, kognitīvu disonansi.

Ne tikai latviešiem, bet arī citiem vietējās izcelsmes funkcionāriem, kas nāca no otrās un trešās grupas, nereti radīja problēmas tas, ka viņu vecākiem vai citiem radniekiem bija dažādi “melnie plankumi” biogrāfijā saistībā ar mantisko stāvokli pirms 1940. gada, ar darbību neatkarīgajā Latvijā un it sevišķi vācu okupācijas laikā. Viņiem nereti bija radnieki emigrācijā. Taču šā apstākļa dēļ viņi arī nereti bija piesardzīgāki, izpildīgāki nekā tie, kas nāca no padomju elites, un galu galā varēja būt visai sekmīgi. Tajā pašā laikā viņiem nācās kaut kādā veidā risināt problēmu ar kognitīvo disonansi starp ideoloģisko diskursu, kas bija nepieciešams sekmīgai karjerai, un to diskursu, kas pastāvēja viņu ģimenē, draugu vidū un vispār apkārtējā sabiedrībā. Pastāvēja divi alternatīvi ceļi – pilnībā akceptēt oficiālo diskursu vai arī to izmantot, tā kā tas bija obligāts, bet darīt to formāli un faktiski ignorēt.

Cilvēkiem, kas bija cēlušies no “parastām” ģimenēm, varēja būt visai ātra un veiksmīga karjera, kā to liecina, piemēram, M. Rukmanes, A. Gorbunova un pietiekami daudzu citu bijušo komjaunatnes aparāta darbinieku biogrāfija. Iekļaušanās komjaunatnes un pēc tam partijas nomenklatūrā bija pakāpenisks process, kurā identitātes tika pārdefinētas, dekonstruētas un veidotas par jaunu, formējot cilvēku, kuram piemita visas padomju partijas vai administratīvā aparāta ierēdņiem nepieciešamās prasmes.

FUNKCIONĀRI KĀ PĀRMAIŅU AĢENTI?

No visa iepriekš teiktā varam izdarīt secinājumu, ka konformisms un orientācija uz karjeru bija gan komjaunatnes funkcionāru galvenais atlases

kritērijs 70. gados, gan arī noteicošā motivācija iesaistīties komjaunatnes aparātā kā starta laukumā tālākai partijas vai citai karjerai. Jau pats par sevi šis apstāklis norāda uz noteiktām pārmaiņām padomju sistēmā. No komjaunatnes funkcionāriem kā nākamajiem partijas un valsts pārvaldes ierēdņiem tika prasīta formālo ideoloģisko postulātu un nomenklatūras uzvedības noteikumu ievērošana. Komjaunatnes darba rutīna būtībā bija oficiālā autoritatīvā diskursa atražošana (Yurchak 2014, 193), kas izpaudās referātu, ziņojumu, atskaišu šabloniskumā. Pat labi domāti un ideoloģiski lojāli mēģinājumi to kaut kādā veidā modificēt, sasaistīt ar reālo jaunatnes dzīvi varēja būt nevēlami. Ļeņina rajona komjaunatnes pirmajai sekretārei Svetlanai Matkulei mēģinājums veidot mazāk šabloniskas darba formas 1970. gadā prasīja amatu (sk. Āboltiņš 1992, 10–11; Pētersone et al. 2020, 58. A. Gorbunovs un J. Āboltiņš nedaudz atšķirīgi izklāsta konflikta būtību), un tā bija mācība citiem komjaunatnes funkcionāriem. Tukšvārdība un formālisms, kas valdīja komjaunatnes funkcionāru oficiālajā diskursā, pat partijas un saimnieciskajā nomenklatūrā izraisīja izsmējīgu attieksmi, kura izpaudās *perestroikas* laikā. Tā bijušais partijas un izpildkomitejas darbinieks Vladimirs Kustovs, 1989. gadā pansionāta direktors Jūrmalā, rezumēja: “Komjaunatnes darbs principā aprobežojās ar skaļām ierosmēm, ko pēc tam aizmirsa kā nebijušas, ar banketiem un ārzemju braucieniem” (Olbiks 1989). Savā ziņā komjaunatnes aparāts tika pretstatīts “īstajai”, “nopietnajai” partijas un saimnieciskajai nomenklatūrai, kas risina reālas problēmas. Paradokss bija tas, ka komjaunatnes aparāts bija sava veida “sagatavošanas kursi” darbībai partijas, valsts un saimnieciskajā ierēdniecībā. Ja komjaunatnes funkcionāri bija demagogi, pašlabuma meklētāji un bezprincipu karjeristi, tad viņi bija pašas partijas izauklēti un reprezentēja tās iekšējās sairšanas procesu.

Tajā pašā laikā komjaunatnes funkcionāri bija daļa no jaunatnes, viņu gaume un intereses visumā bija tādas pašas kā tai sociālajai videi, no kurienes viņi nāca. Daudzi vēlējās leģitimēt sevi apkārtējo acīs, tādēļ atbalstīja jauniešu iniciatīvas vai arī paši tās izvirzīja. Vēl jo vairāk tādēļ, ka PSRS vadības nostādnes pieļāva zināmu toleranci attieksmē pret jaunatnes kultūras un interešu izpausmēm, kas bija saistīta ar PSRS vadības 60. gados uzsāktu politiku mēģināt pretstatīt Rietumu kultūras ietekmēm alternatīvu – padomju jaunatnes kultūru (Bureieva 2021, 186). Par iedvesmas avotu dažādām komjaunatnes atbalstītām vai izvirzītām iniciatīvām jauniešu brīvā laika pavadīšanas jomā kalpoja sociālistiskās valstis, īpaši Vācijas Demokrātiskā Republika. Komjaunatnes aparāta darbinieku

iespējas apmeklēt ārzemes bija daudz lielākas nekā ierindas biedriem, un viņi varēja “dabā” iepazīties ar jaunatnes darba formām, kas tika pārņemtas no šim valstīm, un pārņest tās uz Latviju.

Mēģinājumus ieklausīties jaunatnes vēlmēs var izskaidrot ne tikai ar atsevišķu funkcionāru vēlmi attaisnot savu karjeras izvēli savās un apkārtnē acīs, bet arī ar apzināšanos, ka komjaunatnes organizācijas prestižs ir ļoti zems, ka “ar revolucionāriem lozungiem un dažādām no augšas organizētām iniciatīvām ir pamaz, lai uzturētu pie dzīvības tādu masveidīgu organizāciju kā komjaunatne. Tās darbībā arvien lielāku vietu ieņēma dažādi praktiski notikumi.” (Āboltiņš 1992, 12) J. Āboltiņš min dažādas profesionālās meistarības olimpiādes, sporta sacensības “Zelta ripa” un “Zelta mopēds”, paša izvirzīto ideju Zaslauka manufaktūras teritorijā esošajā parkā izveidot jaunatnes atpūtas centru (sk. arī Āboltiņš 1974) u. c. Viena no galvenajām iniciatīvām, ar kuru savās atmiņās lepojās bijušie komjaunatnes funkcionāri, bija jauniešu kafejnīcas “Allegro” atvēršana Rīgā tag. Vaļņu ielā 1971. gadā pēc Rīgas pilsētas komjaunatnes komitejas darbinieku iniciatīvas (Āboltiņš 1992, 14; Lapshin 2008, 125). Par lielu panākumu tika uzskatīta studentu kafejnīcas “Argo” atvēršana Rīgā, Aizkraukles ielā, jo tā atradās jaunuzceltā un speciāli projektētā ēkā (Oliņa 1975). Vēl var atzīmēt jaunatnes kafejnīcu “Sono” Limbažos 1983. gadā (Ruska 1983). Visas šīs kafejnīcas darbojās kā sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu kafejnīcas vai ēdnīcas, bet dažus vakarus nedēļā tajās tika rīkoti dažādi pasākumi (koncerti, tikšanās ar interesantiem cilvēkiem, diskotēkas). Tās organizēja komjaunatnes komiteju apstiprinātas kafejnīcu padomes, bet biļetes izplatīja caur komjaunatnes pirmorganizācijām.

Komjaunatnes “jumts” bija nepieciešams arī dažādu pasākumu rīkošanai, jo bez kādas oficiālas organizācijas atbalsta tas nebija iespējams. Komjaunatnes institūcijas dažkārt varēja sniegt arī kaut kādu, parasti nelielu, finansiālu atbalstu, bet tā nebija vienmēr. Tā S. Dolgopolovs atceras, ka viņa studiju laikā RPI institūta komjaunatnes komitejā bija radusies ideja noorganizēt Latvijā visu PSRS politehnisko institūtu studentu salidojumu. Latvijas komjaunatnes CK ideju bija atbalstījusi, bet uzreiz noteikusi, ka studenti var paļauties tikai uz saviem spēkiem, bet, ja nekas neizdosies, paši būs vainīgi. Lai iegūtu naudu salidojuma organizēšanai, RPI komjaunatnes komiteja noorganizēja vairākus populāru krievu bardu (t. i., pašu sacerētu dziesmu izpildītāju ģitāras pavadībā) koncertus Rīgā (Lapshin 2008, 60–61).

Var secināt, ka komjaunatnes funkcionāri darbojās kā pārmaiņu aģenti gadījumos, kad viņi atbalstīja iniciatīvas un tendences, kas atbilda

jaunatnes interesēm. Tomēr komjaunatnes funkcionāru iespējas ietekmēt padomju režīma jaunatnes politiku liberalizācijas virzienā mazināja vairāki apstākļi. Pirmkārt, iniciatīvām bija jābūt PSRS vadības īstenotās jaunatnes politikas un ideoloģisko prasību ietvaros. Funkcionāri apzinājās, ka pārāk liela patstāvība vai arī pārāk neordināras idejas varēja izsaukt represijas un pārtraukt viņu tālāko karjeras virzību, un viņiem nācās laipot, lai samierinātu abas puses. Otrkārt, tā kā funkcionāri noteiktās komjaunatnes struktūrās darbojās neilgu laiku, arī veiksmīgas iniciatīvas nereti izsika līdz ar vadības maiņu. Parasti labāk izdevās vienreizēji vai īslaicīgi pasākumi. Treškārt, komjaunatnes institūciju iespējas uzturēt un attīstīt tādus projektus kā jauniešu kafejnīcas, interešu klubi u. tml. bija visai ierobežotas, jo tās piederēja sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumiem, kuriem tās bija finansiāli neizdevīgas. Tā bija problēma ar jaunatnes kafejnīcām visā PSRS, ne velti 1975. gadā tika atzīmēts, ka “Allegro” ir “vienīgā jaunatnes kafejnīca Padomju Savienībā, kas sasniegusi tik cienījamu vecumu” (Oliņa 1975). Arī dažādi jaunatnes interešu klubi un citi līdzīgi pasākumi varēja būt sekmīgi tikai tad, ja tiem bija saimnieciski spēcīgi sponsori.

SECINĀJUMI

Sociālos un politiskos procesus mēs bieži uztveram kā bināras opozīcijas – pretošanās un represijas, konformisms un nonkonformisms utt., kas rada iespaidu, ka skaidri var novilkt sadalījuma līniju starp padomju režīma pretiniekiem un aizstāvjiem. Aplūkots materiāls parāda, ka šādas skaidrības nebija. Komjaunatnes funkcionāri bija konformisti, kas bija gatavi darboties padomju sistēmas definētajā koordināšu sistēmā, taču konformisms tajā vai citā pakāpē piemita daudziem, arī tiem, kas neizvēlējās komjaunatnes funkcionāra karjeru. Liela daļa funkcionāru 70. gados, iespējams, pat lielākā daļa, nebija ideoloģiski motivēti un iespēju robežās centās piešķirt savai darbībai jēgu. Tas paplašināja jaunatnes brīvības robežas, un tādējādi viņi veicināja sabiedrības emancipāciju un politiskās sistēmas eroziju, taču viņiem nācās rēķināties ar ideoloģiskajiem un sistēmiskajiem ierobežojumiem. Kā pārmaiņu aģenti viņi drīzāk bija daļa no kopējā padomju sistēmas degradācijas procesa. Tajā pašā laikā 70. gadu komjaunatnes funkcionāri veidoja būtisku nomenklatūras daļu 80. gadu otrajā pusē, kad notika cīņa par valstiskās neatkarības atjaunošanu. Daudzi nostājās pretējās barikāžu pusēs (spilgtākais piemērs – A. Gorbunovs un

Alfrēds Rubiks), kas izvirza jautājumu par to, vai pastāv tieša saistība starp 70. gadu komjaunatnes darbinieku centieniem “cilvēciskot” komjaunatnes darbu un viņu politisko un idejisko evolūciju.

PATEICĪBA

Raksts izstrādāts Valsts pētījumu programmas “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai” projektā “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” (VPP-IZM-2018/1-0018).

AVOTI / SOURCES

- LVA, PA-201. f., 6. apr., 53. l. Lichnie dela rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii (1971).
- LVA, PA-201. f., 6. apr., 54. l. Lichnie dela I sekretarei RK, GK LKSM Latvii (1971).
- LVA, PA-201. f., 6. apr., 55. l. Lichnie dela II sekretarei RK, GK LKSM Latvii (1971).
- LVA, PA-201. f., 7. apr., 46. l. Lichnie dela rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii (1972).
- LVA, PA-201. f., 7. apr., 47. l. Lichnie dela pervikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii (1972).
- LVA, PA-201. f., 7. apr., 48. l. Lichnie dela vtorikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii (1972).
- LVA, PA-201. f., 8. apr., 91. l. Lichnie dela rabotnikov apparata Tsentralnovo Komiteta LKSM Latvii (1973).
- LVA, PA-201. f., 9. apr., 24. l. Lichnie dela pervikh sekretarei raikomov, gorkomov LKSM Latvii (1973).
- LVA, PA-201. f., 9. apr., 25. l. Lichnie dela vtorikh sekretarei raikomov, gorkomov LKSM Latvii (1973).
- LVA, PA-201. f., 10. apr., 95. l. Lichnie dela otvetrabotnikov apparata TsK LKSM Latvii (1975).
- LVA, PA-201. f., 10. apr., 97. l. Lichnie dela I sekretarei RK, GK LKSM Latvii (1971–1975).
- LVA, PA-201. f., 10. apr., 98. l. Lichnie dela II sekretarei RK, GK LKSM Latvii (1969–1975).
- LVA, PA-201. f., 11. apr., 39. l. Lichnie dela otvetstvennikh rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii, osvobodzhennikh v 1976 g.
- LVA, PA-201. f., 11. apr., 41. l. Lichnie dela I sekretarei RK, GK LKSM Latvii, smenivshikhsia v 1976 godu.

- LVA, PA-201. f., 11. apr., 41. l. Lichnie dela II sekretarei RK, GK LKSM Latvii, smenivshikhsia v 1976 godu.
- LVA, PA-201. f., 12. apr., 67. l. Lichnie dela pervikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, smenivshikhsia v 1977 g.
- LVA, PA-201. f., 12. apr., 68. l. Lichnie dela vtorikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, smenivshikhsia v 1977 g.
- LVA, PA-201. f., 13. apr., 7. l. Lichnie dela otvetstvennikh rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1977 g.
- LVA, PA-201. f., 13. apr., 65. l. Lichnie dela otvetstvennikh rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1978 g.
- LVA, PA-201. f., 13. apr., 66. l. Lichnie dela pervikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1978 g.
- LVA, PA-201. f., 13. apr., 67. l. Lichnie dela vtorikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1978 g.
- LVA, PA-201. f., 14. apr., 83. l. Lichnie dela rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1979 godu (otvetstvennie, B-Sh).
- LVA, PA-201. f., 14. apr., 84. l. Lichnie dela rabotnikov apparata TsK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1979 godu (otvetstvennie, A-Sh).
- LVA, PA-201. f., 14. apr., 85. l. Lichnie dela pervikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1979 godu (A-Sh).
- LVA, PA-201. f., 14. apr., 86. l. Lichnie dela pervikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1979 godu (B-Sh).
- LVA, PA-201. f., 14. apr., 87. l. Lichnie dela vtorikh sekretarei RK, GK LKSM Latvii, osvobozhdennikh v 1979 godu.

PIELIKUMS

1. tabula

RAJONU UN PILSĒTU KOMJAUNATNES PIRMIE UN OTRIE
SEKRETĀRI UN CK ATBILDĪGIE DARBINIEKI 1971.–1979. GADĀ.
LATVIEŠU UN SIEVIEŠU SKAITS UN ĪPATSVARS

	Lauku rajoni		Lielās pilsētas		CK		Kopā	
Analizētais kopums	118		57		142		317	
T. sk. latvieši	87	74 %	28	49 %	67	47 %	182	57 %
T. sk. sievietes	43	36 %	13	21 %	45	32 %	110	32 %

Aprēķināts pēc: sk. avotu sarakstu.

2. tabula

RAJONU UN PILSĒTU KOMJAUNATNES PIRMO UN
OTRO SEKRETĀRU UN CK ATBILDĪGO DARBINIEKU
SADALĪJUMS PĒC ABSOLVĒTAJĀM AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS
IESTĀDĒM (ČETRAS GALVENĀS AUGSTSKOLAS)

Lauku rajoni		Lielās pilsētas		CK	
LLA	29 %	RPI	23 %	LVU	35 %
LVU	23 %	LVU	19 %	RPI	21 %
DPI	13 %	RCAII	12 %	RCAII	6 %
LPI	10 %	LLA	9 %	LLA	5 %

Aprēķināts pēc: sk. avotu sarakstu.

- DPI – Daugavpils Pedagoģiskais institūts
 LLA – Latvijas Lauksaimniecības akadēmija
 LP – Liepājas Pedagoģiskais institūts
 LVU – Latvijas Valsts universitāte
 RCAII – Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūts
 RPI – Rīgas Politehniskais institūts

3. tabula

RAJONU UN PILSĒTU KOMJAUNATNES PIRMIE UN OTRIE
SEKRETĀRI UN CK ATBILDĪGIE DARBINIEKI 1971.–1979. GADĀ.
SOCIĀLĀ IZCELSME (ČETRAS LIELĀKĀS GRUPAS)

Lauku rajoni	Lielās pilsētas	CK
Kolhoznieki/sovhoza str.	Strādnieki	Strādnieki
Strādnieki	Kolhoznieki/sovh. str.; Vidējā līmeņa vadītāji	Virsnieki/atvaļin. virsnieki
Vidēja līmeņa vadītāji	Virsnieki/atvaļin. virsnieki	Inženieri
Medicīna, kultūra, izglītība	Medicīna, kultūra, izglītība	Vidēja līmeņa vadītāji

Aprēķināts pēc: sk. avotu sarakstu.

4. tabula

KOMJAUNATNES VADOŠO DARBINIEKU
ATBRĪVOŠANAS IEMESLI 1971.–1979. GADĀ

	Lauku rajoni		Lielās pilsētas		LĻKJS CK		Kopā	
	118	%	57	%	142	%	317	%
VĻKJS CK	–	–	–	–	7	4,9	7	2,2
Partijas aparāts	40	33,9	20	35,1	27	19,0	87	27,4
Partijas augstskolas	5	4,2	5	8,8	8	5,6	18	5,7
Valsts komitejas, ministrijas, pārvaldes	–	–	–	–	17	12,0	17	5,4
Padomju izpildkomitejas	5	4,2	1	1,7	4	2,8	10	3,2
Arodbiedrības	1	0,8	3	5,3	6	4,2	10	3,2
Saimnieciskais, pedagoģiskais darbs, specialitāte	49	41,5	17	29,8	37	26,1	103	32,5
VDK un IeM	1	0,8	1	1,7	2	1,4	4	1,3
Aspirantūra, mācības	3	2,5	–	–	3	2,1	6	1,9
Obligātais karadienests	5	4,2	3	5,3	8	5,6	16	5,0
Ģimenes un personīgi apstākļi	3	2,5	–	–	14	9,9	17	5,4
Neatbilst prasībām	1	0,8	2	3,5	3	2,1	6	1,9
Iemesls nav norādīts	5	4,2	5	8,8	6	4,2	16	5,0

Aprēķināts pēc: sk. avotu sarakstu.

LITERATŪRA / SECONDARY SOURCES

- Āboltiņš, J. (1974). Jauniešu atpūta: šodien un rīt. *Rīgas Balss*, 02.11.
- Āboltiņš, J. (1992). *Biju biedrs, tagad kungs*. Rīga: Jakubāna un Hānberga bibliotēka.
- Barkovskis, G. (1991). Jūs tik un tā esat padomju ļaudis (intervija ar S. Zamaščikovu). *Atmoda*, 05.11., 5. lpp.
- Bureieva, J. V. (2021). Istoria sozdanija molodiozhnykh komsomolskikh kafe v 1960-kh godakh. *Noveishaia istoria Rossii*, t. 11, nr. 1, s. 184–187. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu24.2021.112>
- Eglīte, I. (1995). Mārīte Rukmane-Teivāne tikai Andrim Jakubānam un Ērikam Hānbergam. *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 11.04.
- Hermanis, V. (2016). *Zem LKP kupola. Ieskats Latvijas Komunistiskās partijas likločos (1945–1991)*. Rīga: Jumava.
- Yurchak, A. (2014). *Eto bylo navsegda, poka nie konchilos: posljedniee sovetskoie pokolieniee*. Moskva: Novoie Literaturnoie Obozrenie.
- Lapshin, S. (sast.) (2008). *Komanda molodosti nashei*. Rīga.
- Olbiķis, A. (1989). Par “uzticamajiem ļeņiniešiem”, “mūžīgajiem komjauniešiem” u. c. *Jūrmala*, 20.07.
- Oliņa, D. (1975). Argo. *Padomju Jaunatne*, 23.02.
- Pētersone, K., Būmane, I. (2020). *Valstsvīrs Anatolijs Gorbunovs*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Ruska, R. (1983). Aicina jauniešu kafejnīca “Sono”. *Progress* (Limbaži), 03.12.

KOMSOMOL FUNCTIONARIES IN THE 1970S
AS AGENTS FOR CHANGE?

Daina Bleiere

Dr. hist., researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia

The paper presents a quantitative and qualitative analysis of biographies of 317 Komsomol functionaries of the 1970s, with a view to identifying changes in the public attitudes toward involvement in the Soviet system, as well as toward the demands of the system of its agents. The purpose of the paper is to analyse the social and ethnic background of the Komsomol functionaries, their motivation to pursue this career, and to establish whether they could be perceived as the agents of liberalising youth policy in Latvia in the 1970s.

Key words: Komsomol, Soviet system, integration, change, authoritative discourse.

Summary

The paper presents a quantitative and qualitative analysis of biographies of 317 1st and 2nd secretaries of the District and City Komsomol committees, as well as of managing officials (*otvetstvennie rabotniki* in Russian) of Central Committee of the Latvian Komsomol from the PA-201 collection of the State Archives of Latvia. Analysis of personal files of these people suggests that there were apparent differences among three regional groups: 1) the rural district Komsomol committees, 2) the big city (at the time such status was assigned to Riga, Daugavpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja and Ventspils) district (in Riga only) and city Komsomol committees, 3) Central Committee of the Komsomol managing officials. Differences are observed in all key parameters: ethnicity, gender, training, trade, further career prospects. The differences between groups 2 and 3 are not as obvious, whereas the differences between these two groups and the group 1 are rather pronounced.

Integration into the *nomenklatura* was a step-by-step process, whereby identities were redefined, deconstructed and recreated. The analysed biographies permit to divide the functionaries into three groups according to the degree of political and social integration in the system. The 1st group represents the people fully integrated in the Soviet system, often offspring of families of high-ranking functionaries and militaries, who perceived the career in the Komsomol as a good opportunity and had less objections with regard to ideology. The 2nd group was well-enough integrated. Their parents frequently were the Party members and/or middle-level functionaries. Although they pretty often were critical of the various shortcomings, yet well aware of limits which must not be overstepped, and ready to elevate their social status. The 3rd group were the offspring of “ordinary” families, who were not involved in any political activities and often were not particularly well integrated into the Soviet system. Ideological motivation of this group was low, they were selected for Komsomol work mainly due to their organisational capacities. If members of the 1st and, partly, the 2nd group were well aware of “the right” ideological discourse, the 3rd group mastered it in the process.

The study confirms that Komsomol was really a serious reserve of *nomenklatura* cadres, first and foremost, for the Party apparatus, although there were differences between the rural districts, big cities and the Central Committee as regards the possibilities of future career path.

Social and political processes in Latvia under the Soviet regime are often perceived as binary oppositions – resistance and repression, conformism and non-conformism, etc. This gives an impression that it is possible to draw a strict line between opponents and defenders of the system. The material under consideration shows that there was no such clarity. The Komsomol officials were conformists,

who were prepared to operate in the coordinating system defined by the Soviet leadership, but conformism was typical to significant part of the society, including those who did not choose the career of a Komsomol functionary and decried it. Komsomol functionaries' ideological motivation was weak, although they were ready to integrate into the system. At the same time, they often were tired of paying lip service to the official bureaucratic practises, and were disposed to taking into account the demands and mood of their environment. They tried to make sense of their activities and thus contributed to the emancipation of the society and to the erosion of the political system. Meanwhile, as agents of change, they were part of the overall degradation process of the Soviet system.

Saņemts / Submitted 10.01.2022.

© 2022 Daina Bleiere. Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar Creative Commons Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0).

This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).